

Anyanyelv, hitélet, szokás, népzene Szászkúton

1990 és 1994 tavasza között a Marosvásárhelyi Rádió szerkesztőjeként a zenei műsoraim mellett más témák is foglalkoztattak. 1972-ben kezdődött népzenei gyűjtőmunkám az 1989. decemberi változások miatt újabb lendületet vett. Az akkori, túlzás nélkül történelminek mondható helyzetben azt tapasztaltam, hogy a falusi embereket jobban foglalkoztatja a saját sorsuk alakulása, alakíthatósága, anyanyelvhasználatuk, vallási és etnikai kultúrájuk megélésének új lehetőségei. Így folklórgyűjtés közben ezekkel a témákkal kapcsolatos interjúkat is kezdtem rögzíteni. 1990 előtti gyűjtéseimben is szerepeltek már hasonló beszélgetések, de csak korlátozott mértékben, mert egyrészt szűkében voltunk a magnószalagnak, másrészt a diktatúra idején az emberek nem szívesen beszéltek a mikrofon előtt ilyen, akkoriban kényesnek számító témákról.

Különösen a szórványban élők sorsa kezdett egyre jobban érdekelni, így a moldvai magyaroké is. Végül egy hetente 20 percben jelentkező műsorsorozat szerkesztésébe kezdtem

Peremvilág címmel. Ebben – keretbe foglalva – etnikai és vallási szórványközösségek problémáiról készült riportok hangzottak el. A műsorban nemcsak magyar szórványok jelentek meg, hanem más etnikumokhoz tartozók is, a frízektől a jugarokig, a rétorománoktól a tirpákokig, sőt olyan román anyanyelvű zsidókról is készítettem riportot, akik a bukaresti magyar evangélikus gyülekezetbe jártak istentiszteletre, s ahol Antal László barcasági csángó származású magyar lelkész románul hirdetett ígét számukra.

A riportokat nemcsak én készítettem, többen bedolgoztak szerkesztőségi munkatársaim közül és külső munkatársak is. Az első számítógépemen készült, hiányosan fennmaradt nyilvántartásban 350 szórványriport szerepel, az érintett vidék vagy település megnevezésével, valamint a riportalany és a riportter nevével. Ebből 42 a moldvai magyarokról szól, köztük kettő a moldvai református magyarokról.

Az 1970-es évek második felében, amikor Csíkszeredában dolgoztam a Hargita Megyei Népi Alkotások Házánál, Moldvába is jártam gyűjteni. Emlékszem Jenei Tamásra, aki akkor a bákói református egyházközség lelkésze volt, s akit gyakran felkerestek a moldvai magyarok közé induló gyűjtők előzetes tájékozódás céljából. A református szórványokkal intenzíven foglalkozó Vetési László egyik, 1990 utáni kiadványából értesültem arról, hogy Szászkúton vannak református magyar emlékek. Vetési akkori szórványfeltáró írásaiból is olvastunk fel a *Peremvilágban* 1992. április 10-én és 17-én, később Oláh-Gál Elvira készített vele interjút, amely 1993. április 30-án került adásba.

1993 júniusában felkerestem több moldvai falut. Huszadikán érkeztem Bákóba, ahol részt vettem a vasárnap délelőtti református istentiszteleten. A Marosvásárhelyi Rádióban minden vasárnap közvetítettünk igehirdetést, mindig más-más felekezet lelkészétől, így saját profiljától függetlenül minden riportter rögzített igehirdetést, amerre járt. Bákóban ekkortájt Gazda István második szolgálati évét töltő fiatal segédlelkész szolgált. Az istentisztelet után riportot készítettem vele és a hívei közül néhányal, amely 1993. július 2-án került adásba. Hívei többsége Erdély különböző részeiből került oda, főleg városokból, mert oda lettek „repártizálva”, vagyis oda helyezték őket vagy házastársukat. Egyedüli kivétel volt Fazakas József, aki 20 kilométert biciklizett szülőfalujából, Lészpedről, hogy részt vehessen a református istentiszteleten. Kérdésemre, hogy miért jött ide

katolikus létére, azt válaszolta, hogy „szeretem, hogy hallom a magyar nyelvet. Engem nem érdekel az, hogy milyen vallás, akármi lehet a vallás, csak halljam a magyar nyelvet... Még vótam két hónapja, akkor vótak Hollandiából valami nők, és egy nő cserebrálta az istentiszteletet, s nagyon tetszett az is”.

Egyébként Fazakas József azok közé a kevesek közé tartozott Lészpeden, akik tudtak magyarul olvasni. Magániskolát szervezett a faluban, ahol mintegy negyven gyermeket tanított magyarul írni-olvasni. Rácsilán ugyanakkor Fehér Kati végzett hasonló anyanyelvoktatást. Egy kis ház tapasztott falu szobácskájában tanultak a gyermekek, videofelvételt is készítettem róluk. Mindkét magániskoláról készült riport, amelyek a *Peremvilágban* kerültek adásba 1992. november 6-án és 1993. július 23-án.

Említett bákói látogatásom utáni napokban több moldvai faluban is gyűjtöttem népzénet, készítettem szórványriportokat. 1993. június 27-én érkeztem Szászkútra, ahol Lénárdi Jánost kerestem fel. Három évvel később, 1996. július 13-án ismét Szászkútra látogattam. Ekkor Mózi Krisztinával készült hosszabb videointerjú, továbbá siratást és néhány dalt sikerült rögzítenem tőle. Tekintettel arra, hogy az archívumokban és a publikációkban gyakorlatilag nem lehet szászkúti népzenei adatokat találni, ez a néhány dal, de különösen a siratóváltozatok kiegészíthetik a moldvai magyarok zenekultúrájáról kialakult képet. Ezért úgy gondolom, érdemes pár szót írnom róluk. Mózi Krisztina egyik dala az ismert szövegű nagypénteki ének: *Lehullott a Jézus vére*. Ezt a szöveget Szilágyságtól Moldváig leggyakrabban egy sirató stílusú, oktáv terjedelmű, 5 4 2 1 kadenciájú dallamra éneklük, amelyet legkorábban Illyés István halottas énekeskönyvében jegyeztek fel (Nagyszombat, 1693). Ő viszont nem erre a dallamra énekelte ezt a szöveget, hanem egy másik régi dallamra, amely már az Eperjesi graduálban (1635) és a Cantus Catholici-ban (1651) megtalálható, az áldozócsütörtöki *Ascendit Christus hodie*, illetve *Christus mennyben ma fel méne* latin és magyar szöveggel. A Dunántúlon is vannak változatai

A *pünkösdsnek jeles napján* kezdetű szöveggel. A dallamnak az 1751-es Kolozsvári református énekeskönyvbéli változatát Kodály Zoltán dolgozta fel *Pünkösödölő* című kórusművében.

Mózi Krisztina egy másik dalának szövegkezdeté: *Fel-sütött a nap sugára*, amely szintén nyolcszótagos sorokból áll. Dobszay László szerint dallama az emelkedő szerkezetű rétegek „rácsapós” második sorú csoportjába sorolható, amely a magyar nyelvterület egészén elterjedt. Ez a dallamtömb nem tartozik a magyar népzene archaikus rétegei közé, viszonylag új, de az úgynevezett „új stílus”-nál korábbi, annak egyfajta előzménye, amely 19. század előtti műzenei gyökerekből alakult ki. Mózi Krisztina változata ezen belül a hangterjedelem középső sávjából emelkedő, majd onnan szakaszosan ereszkedő dúr dallamok közé tartozik. Ezzel rokon, de lényegében másik dallamtípus az, amelyiket a *Könnyi száraz fából hidat csinálni* kezdetű szöveggel énekeltek. A szövegalkalmazás során érdekesen kombinálja a nyolcas, kilences, tízes, tizenegyes szótagszámú sorokat amiatt, hogy régies és újabb szövegfajtaikat próbált tematikusan egységbe foglalva ráénekelni.

Háromféle siratót sikerült felvennem tőle, anya-, apa- és fiúsiratót. Mindhárom dallamjárása hasonló. A moll hangkészlet *mi* hangján kezdődik a recitálás, amely a rögtönzött szövegsorok végén a *ré* hang érintésével lehajlik a *dó*-ra. Az ilyen sorokból álló kisebb szövegegységek esetében az utolsó sornál a recitáció átvált a *ré* hangra, majd *dó*-ra zár. A nagyobb egységek lezárása a *ti* hang érintésével a *lá* hangra történik.

Budapesten 1917-ben jelent meg Kacsóh Pongrác *Magyar katonanóták* 6. című gyűjteményében az a népies műdal, amely leginkább *Befogom a lovam* szövegkezdettel ismert a nyelvterület többi részén. Mózi Krisztina a *csárdás* tánc dallamaként lallázta el, szöveg nélkül. Az eredetileg A⁵ B A szerkezetű dallamnak csak az utótagját énekelte, úgy, hogy annak utolsó két sorát B B A A formában megismételte. Ezáltal önmagában nézve egy A A B B formájú strófa jött létre, amely nagyon gyakori a moldvai hangszeres

Dobay tanácsa

S hogy mondtátok tük, hogy mondta valaki, hogy vót egy templom, háj, most eszembe jutott nekem, mit mesézett az én bunim, a papnak a leánya. Mikor ő jött a ziskolából, me a ziskola itt vót, așa unu-patru, mennyit o făcut. S ők hol ültek, mikor ő kicsike vót, Fântănel-be. S hogy jött le, találkozott meg egy öregvel, de' al de Ciobotar, nem tudom, hogy minek hitták. S a zén bunim szólott a zegésznek, jó reggelt vagy jó napot, vagy hogy mondták a zöregék. Mennyszer szólott annak a zöregnek, az ment elé, nem felelt, az ment elé, nem felelt. S eccer megmondta a zapjának s a zanyjának bunim, hogy ő nem még felel la cutare, met nem felel vissza. S aszondja, hogy lehet? É hónap reggel még felel neki, me a zöreg ment valahova, igyék, mind pálinkáztak, én tudom, hogy?! Még nem felelt. Aszondja a pap neki, Dobay, aszondja neki, fiam, hónap mensz a ziskolába, megtalálkozol vele, ne még mondjad jó reggelt, mondjad, csókold meg a seggemet. Nem felejttem el ezt a mesét. Ő, ha vót șapte, opt ani, úgy tett. A zöregvel mikor megtalálkozott, chiar a templom iránt ott, nem még mondta jó reggelt, csókold meg a seggem, s a zöreg a körzsával utána, állj meg, me adok én neked. A bába a miénk örökkétig mesélte, né vót az a zöreg, dor mondta a nevit, nem még jut eszembe. S örökkétig mondta, hogy tanította Dobay. Ha nem akart felelni a zöreg, eztet meghallotta.

Ferentz Mária (1946), Szászkút
Petres László gyűjtése

tánczenében. Ez az átalakítás minden bizonnyal a moldvai hangszeres zenészekről származik, akik számára a dal eredeti formája idegen, értelmezhetetlen volt, így azt a többi helyi táncdallam jól ismert formájára szabták át. Pontosan nem lehet tudni, hogy mikor jutott el a csárdás tánc és ez a dallam Moldvába. Legkorábban Ferdinándújfaluból ismerjük egy furulyás változatát, amelyet 1953-ban rögzítettek magnetofonszalagra. 1958-ban már több faluból gyűjtötték, mindig ebben a csonka formában. Még a szöveggel énekelt változatok is ezt a formát követik.

Sajnos a szász-kúti magyarok folklórjának megfelelő módon való feltárása nem történt meg. Ennél a néhány dallamnál magam sem tudtam többet felvenni. Megemlítem még, hogy az 1990-es évek elejétől több éven át egy japán gyűjtő, Norio Inagaki járta Erdély és Moldva falvait, ahol főleg táncot gyűjtött. Gyakran tőlem kért tanácsot, én pedig leginkább olyan helyekre küldtem, ahonnan még nem volt gyűjtés, vagy csak kevés. Így említettem neki több moldvai falut is, ahol magyarok, vagy magyarok és románok vegyesen laktak. Elmondtam neki, hogy milyenek voltak errefelé a hagyományos zenekarok, és egy listát is adtam az itt előforduló táncnevekkel. Norio Inagaki 1993. június 11-én Ploszkucében filmezett táncot. A táncosok saját maguk által bementett nevei között szerepel Tankó Anna, 1929-ben Szász-kúton született asszony. Ugyanazon a napon Szász-kúton is filmezett román táncokat, de ott a táncosok között nem voltak magyarok. George Sárbu 2003-ban megjelent kötetében (*Folclor muzical instrumental din Moldova. Ținutul Bacăului*) is található néhány olyan táncdallam (*danțu miresei, busuiocul, florica, voala*), amelyet szász-kútiként (de la Sascut) adott közre. Ezek egyik előadója Mihai Alexandru bacsoji hegedűs (szül. 1925), a másik Lăcătușu Ion bacsoji születésű, de

Szászkúton működő klarinétos, szaxofonos (szül. 1911).

A továbbiakban a Lénárdi Jánossal (L. J.) és Mózi Krisztinával (M. K.) készített interjúkból mutatok be vegyesen részleteket, témák szerint csoportosítva. Remélem, ezzel szerény adalékokat szolgáltatathatok az igen kevésbé kutatott szász-kúti magyarok egykori kultúrájának ismeretéhez.

NÉVVÁLTOZATOK

P. I.: Mi a leánykori neve?

M. K.: Moisă Cristina.

P. I.: Magyarosan?

M. K.: Na, Mózi. Mózi. Há!

P. I.: Édesapja, édesanyja idevalósiak voltak?

M. K.: Idevalók, idevalók. Má anyámat hítták Rózának, s az apámat Jánosnak.

P. I.: Maga hányban született?

M. K.: [19]31-be, negyedikén áprilnak.

P. I.: Itt lakott végig a faluban?

M. K.: Itt, itt, itt, itt. Hét *klászát* [osztályt] tanultam az iskolába.

P. I.: Románul?

M. K.: Oláhul csak.

P. I.: Hány éves volt mikor férjhez ment?

M. K.: Tizenkilenc.

P. I.: Ki volt az első ura?

M. K.: Dorobánc Józsi, Pădurar Józsi... Meg van halva ő... Na, Dorobánc mondták magyarul, Pădurar oláhul. Pădurar vót buletinyba... Engemet híttak Păduraru Krisztina [első férje után], de most, hogyha az [román] embervel vagyok esküvel [második férjével], Macovei Cristina. Nevem mindenütt megváltottam. Mert nem lehet másképpen.

CSÁNGÓK VAGY MAGYAROK?

P. I.: Mondták itt maguknak, hogy csángók?

M. K.: Igen. A románok.

P. I.: A magyarok mondták maguknak?

M. K.: Nem, műk maguknak nem mondtuk.

P. I.: Maguknak hogy mondták?

M. K.: Magyarok. Magyarok. Mondom, vagyon szép imádságos *leveleském* [írásom], magyaros, *chiar* [éppen] magyar nyelven. Erősen szép. A testvéremtől, a szeminártól [teológiáról] maradt. Mert kaptam édesapámnál, s én is elvettem, de nem ott tartom. Nem üsmerek belőle olvasni.

REFORMÁTUSOK

P. I.: Itt Szászku-ton régen voltak református magyarok is?

M. K.: Mekkora cska lehettem, jut eszembe, hogy vót templom. Kálvinista templom. Me még a temető es vót a kertykibe, ott még van máig is egy keresztfájik, tetszik nekem, de úgy amarra nem üsmertem senkit.

P. I.: Hányban született?

L. J.: [19]16-ba, huszonhat nojember [november 26-án].

P. I.: Hol?

L. J.: Itt Szászku-ton.

P. I.: Ki volt a nagyapja?

L. J.: Dobai György.

P. I.: Mivel foglalkozott?

L. J.: [18]77-be idejü-tt, tanult Debrecenbe. Református pap vót... Idejött Szászku-tra, s az édesapja itt hátul csinált egy hosszú házat templomnak. S akkor vótak itt a faluba vagy húsz család.

P. I.: Református?

L. J.: Minden. Annyi vót ez a falu... S vót[ak] 1900-ig. Osztág kivesztek, s [1]900-ba elvették a taljányok a cukorgyárt Szászku-tról. S azok jöttek, s állítottak egy más, katolikus templomot, melyik megvan mamái nap es.

P. I.: A gyárhoz kik jöttek dolgozni?

L. J.: Akkor vótak a régi világba, vótak magyarok Erdélyből, dolgoztak. Itt vót egy nagy gazdag úr, s a cukorgyár es... Falu vót itt, város vót ide Szászku-ton oda bé. Mezőn es dolgoztak a báronnál, mongyam úgy.

P. I.: Ott katolikus magyarok dolgoztak?

L. J.: Nem, ezek, amelyikek vótak. Osztá kivesztek, viszsza mentek, mind elhúzódtak, tuggya, még elhótak itt es.

P. I.: Ahol most vagyunk, ez a szászku-ti falurész mióta van meg?

L. J.: Ez vagy 600 éve.

P. I.: És akik itt laktak, azok katolikusok voltak?

L. J.: Rományok es vannak, katolikus es vót vagy három család, németes családok es vótak itt. Itt több román vót... Ennek a falunak asz mongyák Szászku-t. Akkor, mikor megkapódott két úr, egyiket hitták Szász, s egyiket Kút. S a román mikor meghallotta, asz monta Sascut [Szászku-t]. Arról maradt ennek a falunak a neve Szászku-t. Egyik ajálta magát Szász, s a másik Kút. A magyar vót Kút, s a másik Szász, Szász vót az ő nevezettye...

P. I.: A reformátusok honnan származtak ide?

L. J.: Há, jöttek. Nagyapám mikó tanulta az iskolát Debrecenbe, osztán mikor bėjött, nekik nem vót. S akkor jöttek, vótak, úgye, dologra. [Csík] Szeredáról, Szengyöről [Sepsiszentgyörgyről], az egész falukról vótak. Zavarták ott es, es nem egyeztek a magyarok ott, s osztág bėjöttek ide dologra, munkára, ide. Vót egy nagy görög úr, úgy monták Éliász, Zsákmán Éliász. S ez a Zsákmán Éliász hozott mindenféle népet, me azok a helyek mind a Zsákmán Éliászé vótak. Osztág kiosztotta a falusi népnek a helyeket. S [1]900-ig nagyapám vót [református lelkész], gondozta azt a 20-25 [családot], mennyi vót, így jöttek osztág, elvették a taljányok, s osztág még eszejöttek a csángó népek, s itt felfele mentek, me itt erdő vót, nem vót falu. Kivágták az erdőt, s osztág egy ház vót. Ahol van [vagyunk] műk, itt vót egy ház, s osztág a másik utcába még vót egy ház, olyan gyérek vótak a házak itt. Gyérek vótak. S osztág megsürültek a két háború alatt [között].

P. I.: Tehát a nagyapja, Dobai György lelkész 1925-ben meghalt.

L. J.: Meghalt a nyolcadik februárnak [február 8-án].

P. I.: Utána mi lett az itteni reformátusokkal?

L. J.: Há nem vótak. 1900-ba nem még vót egyik se... Kimentek mindenki a faluba, ahonnan vótak, Erdélybe, me ott nem még vót semmi zavarás.

P. I.: A nagyapja itt maradt?

L. J.: Itt vót, meg az édesapja itt vót.

P. I.: Akkor már nem volt lelkész?

L. J.: Nem, nem. Osztág béállott írogatónak a cukorgyárhoz. Me ő, lelkem, hét idegen nyelvet üsmert, a nagyapám, oan tanult ember vót.

P. I.: És az ő leszármazottai milyen vallásúak lettek?

L. J.: Hát csak én vagyok római katolikus es még egy unokatestvérem. Rományok lettek, elszertültek mind az országba a leányai, fiai.

P. I.: Itt nem maradtak a faluban?

L. J.: Nem, meghótak melyikek vótak, édesanyám es meghót.

P. I.: Magát már római katolikusnak keresztelték?

L. J.: Én románnak [ortodox vallásúnak] vótam keresztelve... S osztág állottam, hogy az asszonyt elvettem, római katolikusnak.

P. I.: Gyermekkorában megvolt-e a még a református templom, volt-e valami maradványa?

L. J.: Vót egy harminc kilós harang, elvette Tőkés, Bukoresbe elvitte innét az esperes.

P. I.: Mikor?

L. J.: [19]25-be. Eljött Tőkés, aszongya, na Jóskáné, viszem a harangot, viszem Bukoresbe.

P. I.: A nagyanyjától kérte el a harangot?

L. J.: Nem. Anyámtól. Nagyanyám meg vót halva [19]16-ba. Tőkés elvitte... S [19]25-be [nagyapám] meghót, csak akkor az esperes, az a Tőkés bécsapott münköt, nem vót becsületes ember. [19]25-be kétezer lejt vett a temetését, vonat, mindent. Oan drága vót a pénz, kócsönöztünk pénzt, hogy lefizettük.

P. I.: Kellett fizetni a temetésért?

L. J.: Mindent, a vonatot, jött... Gyorsvonatval jött [Bukarestből], Ádzsudról [Egyedhalmáról] jött kocsival, az összes kötés: kétezer lejt fizettünk, [19]25-be.

P. I.: A nagypapja sírja itt van a faluban?

L. J.: [19]25-ből elveszett. Nincs több, nem ismerjük.

P. I.: Nem lehet tudni hol van?

L. J.: Nem.

VILÁGI NYELVHASZNÁLAT

P. I.: Szászskúton hány katolikus él?

L. J.: 260 család.

P. I.: Az körülbelül hány lélek?

L. J.: Úgy 550 lélek, nincs több, vannak sok özvegyaszszonyok.

P. I.: És hányan tudnak magyarul?

L. J.: Itt nem beszélnek tiszta magyarul nálunk, a csángók nem tudnak, én megtanultam...

P. I.: De így, ahogy beszél most?

L. J.: Az egész falu tud magyarul.

P. I.: Az egész falu így tud magyarul?

L. J.: Igen, így tud magyarul. Csak lássa itt meg vannak látva a magyar szavak, a cukornak mongyák záhár, a paprikának mongyák csipér, veresparadicsomnak mongyák palade, s ezek a szók el vannak kőcsönözvel a románoktól. Esszevigyútek a magyar szók. Én is megtanultam úgy, hogy háboru vót, mikor Nagymagyarországon vótam, s vótak sok magyar foglyok, s azoktó tanultam én es magyarul, nem tudtam én se beszélni magyarul [azelőtt].

P. I.: Milyen magyar foglyok?

L. J.: Nagymagyarországon, mikor háboruba vótam... [19]44-be. Én eljártam Budapestbe, jártam Tokajin, Nyíradházba, zegész falukot tudom, Miskolc, Fehérváros, Gyulaváros, én ezeken mind keresztülmentem.

P. I.: Mint román katona?

L. J.: Román katona vótam, igen, őrmester vótam.

P. I.: S ott találkozott a magyarokkal mindenhol?

L. J.: Nem, ők le vótak fogva tóllünk, ők harcoltak ellenünk, németek es, lefegtuk, tanoltam tóllük, meg kellett tanoljak, hogy beszéljek, met ők nem tudtak szegények románul... Őrmester vótam, zén kezem alatt vótak a foglyok.

P. I.: Itthon magyarul beszéltek?

M. K.: Mük magyarul beszéltünk az életbe [házban], az életbe beszélni magyarul beszéltünk csak.

P. I.: S ha az utcán találkoztak többen?

M. K.: Na, úgy es, az utcán mincsak magyarul. Köztünk mincsak: jó reggelt, jó napot, jó estét, az Isten áldja meg.

P. I.: S ha jött egy román?

M. K.: Akkor gata [vége]. Bună ziua [jó napot], bună dimineața [jó reggelt]. Zavartuk meg abba a helybe. S hogy mongyam, becsüiket kerestük az oláhoknak úgyes... Klézsebe vannak komáim, keresztfiaim, kereszteltünk oda, s osztán mentünk oda lakodalmakra. Na aztán ott náluk, ők

tudnak sok mindent a klézseiek, ők tanultak iskolát is... Tudom jól, legyen 40 esztendeje, 50. Az öregapámék örökké mondották, hogy jaj, ők erősen kértek, s tanultak *chiar* [éppen] *levelet* [olvasni magyarul].

P. I.: Szászskúton nem volt magyar iskola?

M. K.: Nem vót, mert, mondom, erőst kicsin vótunk. Nem vótunk, nem is tudom, ha vótunk kétszáz lakos. Kicsin vótunk.

HITÉLET NYELVE

P. I.: A faluban van most katolikus pap?

L. J.: Igen.

P. I.: Tud magyarul?

L. J.: Igen, Zöld János. Most el van Foksénba menve bócsura.

P. I.: Beszélne is magyarul, ha elmennék hozzá?

L. J.: Há nincsen hon ma.

P. I.: Máskor szívesen beszélne vajon magyarul?

L. J.: Igen, igen...

P. I.: Szászskúton nem szabad a templomban magyarul prédikálni?

L. J.: Nem, nem, csak románul.

P. I.: Imádkozni sem?

L. J.: Nem.

P. I.: Énekelni sem?

L. J.: Nem, nem, csak románul mindent.

P. I.: Az öregek tudnak még magyarul imádkozni, énekelni?

L. J.: Nem tud senki, nem, kiveszett a magyar imádság itt nálunk. Még van egy falu, Klézse, Bakó felé, att még tudnak az öregek imádkozni magyarul. Én is nem tudok.

P. I.: Kitől tanulta a magyar vallásos énekeket?

M. K.: Az öregasszonyoktól.

P. I.: Ők hol folytatták ezt?

M. K.: Azok dolgoz. Mentünk a *bojérok*hoz földdolgozni a nyárba, s ott ők énekeltek. Mük kicsikék vótunk, s elfegtuk.

P. I.: A templomban nem volt ilyen?

M. K.: Nem, templomba nem *chiar* [éppen] énekeltek magyarul. Oláhu... Mük kicsin vótunk itt magyarok, s messze vótunk a más magyaroktól. Félre vót a mük falunk.

P. I.: Akik katolikusok, azok mind magyarok itt?

M. K.: Mind magyarok, mind.

P. I.: S több az ortodox, aki itt van?

M. K.: Igen, ó, hogy mongyam. Nem is tudom, még a húsz a százából is nem katolikus. Erőst kicsin vagyunk.

P. I.: Ebben a külső részben is így van?

M. K.: Innöt tőlem felfelé katolikusok. Csak kicsin románok van[nak] úgy arra. De itt lefelé el vannak vigyitvel, ebbe a széjbe itt... Hogy es mongyam, mük meg es vótunk egy kicsit szorongatval a románoktól. Nem engedtek beszéljünk az iskolába is köztünk magyarul. Nem vót szabad. A tanyittók nem engedtek... Örökkéig gyaláztak, örökké magyaráztak, aszt monták, mennyünk a magyarokhoz, met magyarok vagyunk.

P. I.: A páterok sem engedték?

M. K.: Itt nekünk nem vót lakós páterunk. Klézsébe lakott, s onnót jött egyszer egy hónapba.

P. I.: Itt ki csinálta a miséket?

M. K.: Csak a deák. Csak a deák magára.

P. I.: Olyankor magyarul mondta?

M. K.: Nem. Mindcsak oláhul mondta. S ha egy temetés vót, mindcsak a deák magára temette el... Csak a keresztség, az esküvés, akkor kellett menjen. Mentek fel Klézsébe, vaj jött a páter le ide. S annyi.

P. I.: Volt itt a faluban deák, kántor?

M. K.: Kántor vót egy. Deák Istvánnak hítták... Ő idevaló vót, itt vót születve. Testvérei is vannak itt, mind az egész nemzetje itt vagyon. Meghót. Aztán vót egy Szuszán Anti Ploskocéból... Diák vót. Páternek vót egy Hojdin, az meghót. Vót Szészku, vót még egy más, vót Boár Vaszi, vót Róka páter, s most vagyon Zediu.

P. I.: Honnan való?

M. K.: Leszezi, Buhus.

P. I.: A többi páter sem volt innen való?

M. K.: Nem vót innen való... Kántorok csak az az egy vót Ploskocéniből, s még jött egy Gäicsánából... Avădăni István. Ő itt megházasodott, hozott asszonyt mind csak onnét, s meghalt most három esztendeje, fiatal ember. S most egy leányka kántor, *chiar* egy leányka.

P. I.: Hol tanulta a kántorságot?

M. K.: Na hol tanulta, nem is tanulta soholt... Az apókája vette, a nagyapja vette egy *orgă electronică* [elektromos orgona], s avval járt a leányka, nem is tudom, ha van tizenégy esztendő. Kicsike, tanul még az iskolába, nincs nyóc klászája kicsinálva.

P. I.: Amikor maga gyermek volt, ki volt a kántor?

M. K.: Deák István.

P. I.: Ő tudott magyar éneket?

M. K.: Ő tudott, erőst sokat tudott, de aztán innyi fogott, s nem még tartották.

P. I.: Az ő idejében a templomban is volt ének magyarul?

M. K.: Igen, igen, igen. De há mü kicsikék vótunk.

P. I.: Latinul volt a mise?

M. K.: Latinul, csak latinul. Én úgy üsmertem, hogy latinul csinálta az egész misét. Aztán megfordította románul.

P. I.: A prédikációt románul mondta a páter?

M. K.: Rományul csak a prédikáción. Magyarra semmit.

P. I.: Mikor mondtak magyarul éneket?

M. K.: Hogy mongyam, a mise közt kellett, hogy énekeljenek, akkor még szaggatott magyar énekeket.

P. I.: Amíg jött a páter, azelőtt is szoktak?

M. K.: Még azelőtt es, igen.

P. I.: És imádságot is?

M. K.: Igen, imádságot is. Én is tudtam a Miatyánkat, az Üdvözlégy Máriát.

P. I.: Most mennyien vannak a faluban magyarok?

M. K.: Most vagyon a 380 lakos. Még elvagyültek, me na. Né én is, ha evvel az embervel [román férjével] elvegyültem,

elmentem az oláh hitre, elhagytam a magyar hitet, me neki az asszonya él, s nálunk [katolikusoknál] nem lehet, hogy megeskücsön [a pap], ha él az egyiknek a [régi házastársa]. Elmentem az oláh hitre. De úgy es, egy mejen oda, három, négy jó onnat ide. Tudja, ésszezavarodott a nép.

P. I.: Nem is jár már a katolikus templomba?

M. K.: Járok, hogyne. Járok, há, mer szabad. Összegeyzett az oláh páter a magyarval. Erős nagy barátok, fiatalok mind a ketten. A Jézus támadásra az oláh eljött a zasszonval, gyermekeivel, a támadásra hézzánk, s ez a miénk es hezza. Erősen barátok. S osztán, amikor meghallotta az oláh páter, hogy én mejek oda, ő hamarabb beszélt evvel. S osztán mondta: Ne gondold, aszongya, hogy ő nem akar, a tiétek, hogy megeskücsön. De nem lehet. Mondom, há, nekem nem kell mongya, hogy nem lehet, mert én üsmere a rendességet. Nem lehet, nem lehet, mit csináljak, mondom, de úgyis nem tudok élni esküvetlen. S osztán úgyes ez a katolikus páter, úgyes, hogy mongyam, örömes vót, mert azt mongya: mindcsak vétekebb esküvetlen...

P. I.: Tud magyarul imádságot?

M. K.: Az édesapám annyit ütött, mikor kicsikék vó-

tunk, öt esztendősköztől. Ültetett le térgyre esténként, s meg kellett magyarul imádkozzunk. Tudtam, de há aztán megnőttünk, eljött a *verekedés* [háború], sok nyomorúság, sok rossz, erőst keserettek vótunk, az *életünk* [házunk] is elégett. Annyi gyermekvel nem maradt semmink. Reggel, mikor megébredtünk, nem vót egyéb egy ekkora kenyerünk bár. Tiszta csórén maradtunk. Ahogy a népek éjjel, mert éjjel vót a tűz, ahogy ki tudtak kapni a langból, annyival maradtunk. S nem még ügyekezünk, mert olyan gyermek vótam, az egész nyócból, a testvérem es mondta Németországba: Te úgy *személsz* [hasonlítasz] anyámnak, aszongya, egészen még a beszéded is csak anyám. Me én olyan anyás vótam, mikor ötet láttam szomorún, én es csak szomorún ültem mellette. Én nem mentem, mint akármelyik gyermek játszódni... Könyörögtem, adjon nekem es dolgot, segítsem ötet es... de nem tudtam megmozdulni mellőle, örökké féltem, meghal. S úgyis, mikor 16 esztendősközt vótam, csak meghót.

P. I.: Mikor gyermekek voltak, reggel is kellett imádkozni?

M. K.: Reggel es, reggel es. Az asztalhoz es, mikor leültünk, akkor es kellett... Letérgyeltünk rendbe az egész, s úgy a kezünkvel felfogva, s úgy kellett imádkozzunk.

LAKODALOM

P. I.: Aminek románul úgy mondják, *nunta*, azt magyarul hogy mondták?

M. K.: Lakodalom.

P. I.: És ami románul *mire* [vőlegény], *mireasă* [menyasszony], annak hogy mondták magyarul?

M. K.: Mindcsak. *Nyirél*, *nyirásza*.

P. I.: A menyasszonynak és a vőlegénynek az apja, anyja?

M. K.: *Örömapa* a *nyirél*nek az apja, s *búsapa* a *nyirászájé*.

P. I.: Románul ez hogy jön ki?

M. K.: *Soacră mare*, *soacră mică*.

P. I.: S a násznagyok?

M. K.: Násznagyok? Azok mentek a gyertyával. Két gyertyával.

P. I.: Hogy volt, amikor megszerették egymást a fiatalok?

M. K.: Elmentek a páterhoz, s a páter őket megmátkásította, s osztán mikor ők megszámitották, hogy lehet, csináljanak lakodalmat, akkor megcsinálták, megesküdtek, s annyi volt.

P. I.: A páter a templomban is elmondta, hogy megvannak mátkásítva?

M. K.: Megmondta, meg. Három vasárnap mondta meg.

P. I.: Amikor a menyasszonyt búcsúztatták, magyarul beszéltek?

M. K.: Nem beszéltek magyarul, mind csak oláhuul búcsúztatták el.

TEMETÉS

P. I.: Énekeltek éjszaka a virrasztóban?

M. K.: Énekeltek, de mind csak románul... Minden este

ment a deák. Há ment [oda], a halott hun vót. Há nem, nem es hallottam soha egy szót es magyarul a halottnak. Nem.

P. I.: Volt olyan, hogyha meghalt valakinek az apja, akkor annak leánya siratta?

M. K.: Igen, hogyne, siratta.

P. I.: Magyarul volt?

M. K.: Többet oláhuul, mindcsak... Magyarul es mondtak.

P. I.: S ha az ura hótt meg, akkor miket mondtak?

M. K.: Na, annak es vót, s a fiának es vót, mit mongyak.

P. I.: Mikor mondták románul, s mikor magyarul a siratást?

M. K.: Na, ahogy jött. Ha vótak sok románok, akkor sirattuk románul, ha vótak magyarok, magyarul.

P. I.: Hol szoktak siratni?

M. K.: A háznál. Háznál, s az úton el végig... Végig, míg bétették a földbe...

P. I.: Az ortodox románok is ezen a hangon sirattak?

M. K.: A siratásnak ez a hangja, ha magyarul, ha oláhuul, ha németül, akárhogy.

NAPSZÁMOS MUNKA

P. I.: Milyen *bojérok* voltak, akiknél dolgoztak?

M. K.: Ó, vót az *Academia Română*, vót egy *kolonél* [ezredes], sok helye [földje] vót, ott vót *gosztát* [állami gazdaság]... S osztán mük ott dógoztunk örökké.

P. I.: Saját földjük nem volt?

M. K.: Nekünk vót, de mikor kicsikék vótunk, anyánk nem vitt münket a münk földünkhöz. Mük mentünk oda többet jácodni, min dolgozni... Kilencévestől mentem dologra.

P. I.: S annak a dolognak hogy mondták, hogy hova mennek?

M. K.: Napszámval mentünk... Napszámval dolgoztunk. Dolgoztunk egész héten, s szombaton este fizettek ki.

P. I.: Csak pénzbe fizették vagy másba is?

M. K.: Csak pénzbe.

KARÁCSONY

P. I.: Itt a magyarok csináltak olyant újesztendőben, hogy a kecskével menjenek?

M. K.: Igen, mentek. Csináltak *kecskét*, *ekecskét*, *lovat* csináltak... Amikor jöttek *urálni*, akkor egy jött bé a gyermekekből, tette le az ekecskét az asztalra, takarta ki, meddig a mások *uráltak* künn.

P. I.: Magyarul mondták?

M. K.: Nem, mindcsak románul. Magyarul semmit nem mondtak.

P. I.: Katolikus gyermekek voltak?

M. K.: Mind katolikus gyermekek, de mind románul, mind.

P. I.: Az *urálás* más volt, mint a kecskével?

M. K.: Más dolog vót. Vót, aki táncoltatta, vitte a kecskét. Vót a kapitány, vót leány. S vót, aki a muzsikával, az *ákordeón*val [harmonika]. Vót mindcsak egy legény, gyermek felöltözve leányul.

P. I.: Cigánynak is voltak öltözve?

M. K.: Medvével. Nem, nálunk itt nem vótak.

P. I.: De hallott maga ilyent?

M. K.: Igen, elvótak most két esztendeje vagy három, elvótak Komănestről, Mojnestről ide. Vagy harmincan vótak úgy. Én úgy megijedtem, még az ajtót is bezártam. Vagy három, négyen vótak felöltözve medvebőrbe, s én azt mondtam, *chiar* [éppen] igaz medvék.

HÚSVÉT

P. I.: Mikor csinálták a veres tojást?

M. K.: Husjétkor? Na, csütörtökön csináltuk a veres tojást, me azt mondta az édesanyám, hogy Szűz Mária csütörtökön ment el a kas tojással, hogy fizesse meg, adja oda, hogy Jézust ne még kínozzák. S ő letette a kast a tojással a keresztfához, s folyt a vér a lábaiból, s akkor megpirosodtak a tojások... Jézus vére. Aztá pénteken sütkölöztek *kozóná*kat [kalácsot], pászkát. Szombaton készítették az ételt, szombaton este mentünk a támadásra. E vót.

P. I.: Olyan volt, hogy a fiatalok összeütötték a tojást?

M. K.: Összeütték, igen. Husjét első napján. S akkor mondták: Jézus feltámadott. Igazán feltámadott. De mind csak románul mondták.

P. I.: Magyarul nem mondták?

M. K.: Nem, magyarul nem mondtak, semmit nem mondtak.

P. I.: Mondta, hogy tudja a nagyböjti éneket.

M. K.: Nagyböjti éneket, igen... én nyárba is, mikor megyek kapálni úgy magacskámra szőlőbe, akárhol, én ott énekelem eztet. Erős szeretem eztet a nagyböjti, hogy mongyam, valahogy fájdalmas ének, *Lehullott a Jézus vére*, *doar* [hiszen] a Jézus elhullotta vérét mindenkiért, nem csak egyért.

TÁNCOK

P. I.: Milyen táncok voltak itt?

M. K.: *Cel puțin* [legalábbis] a *csárdás* erőssen... Rugtuk kereken, s osztán forogtunk is egyet ketten, párosan.

P. I.: Volt más tánc, ahol a legén a léánval táncolt?

M. K.: Vótak ezek a *szârbák*, ezek a *hórák*, szép *válszok* [keringő], ahogy muzsik[áltak], de most azok kivesztek... Az öregek, azok rugták az *övesdét*. Azok erőssen rugták, erőssen.

P. I.: Az asszonyok is?

M. K.: Az asszonyok es, s az emberek es.

P. I.: Hogy fogták egymást?

M. K.: Így, megkapcsolták magikat jól, ne essenek le... Há, derekikat. Há mondom, akkor úgy vót. Most mennek a gyermekek a lakodalmakba estétől reggelig. Akkor nem tudtuk, akkor nem vót szabad kimenjünk a házból este... Mikor az áldott nap leszentült, az egész nép az udvaron kellett legyen. Akkor anyám kész vót az ételvel, leültünk, vacsoráztunk, s avval mindenki ment, s feküdt le... Rendesség vót.

P. I.: Táncban *dedoj* volt?

M. K.: Igen, a *dedoj* vót.

P. I.: Polka?

M. K.: Polkát es még táncolták, de annak kellett rikócsanak, s aki nem tudta rikótani, az nem es még táncolta.

P. I.: Magyarul rikoltottak?

M. K.: Nem, románul.

P. I.: Volt itt guzsalyas?

M. K.: Vót, hogyne, mentünk guzsalyasba, éjjel, éjféléig mentünk a guzsalyakval.

P. I.: Kik jártak guzsalyasba?

M. K.: Leányok. A leányokhoz az asszonyok, asztá jöttek a legények, s asztá még mennyit dolgoztunk, nem dolgoztunk, vettük bé az ágy alá, s még fogtunk rugni egy-egy táncot. Úgy vót.

P. I.: Milyen zene volt?

M. K.: Mit a szájunkból énekeltünk.

P. I.: Nem volt furulyás?

M. K.: Nem vót senki, nem vót semmi. A szájunkból énekeltük, s mük rugtuk.

HANGSZERES ZENE

P. I.: Itt hogy mondták? Furulya vagy *fluier*?

M. K.: *Furulya*, furulyának.

P. I.: Nem mondták *sütü*nek?

M. K.: Nem, nem, nem, furulya.

P. I.: S aminek románul úgy mondják, *vioară* [hegedű], annak hogy mondták?

M. K.: Az magyarul es mindcsak *viora*.

P. I.: Nem mondták, hogy *cinige*?

M. K.: Lehet, az öregebbek mondták, mük a *cinigét* mondtuk a *kobzának*. Há. Mük annak mondtuk *cinige*, mert mük es csináltunk, csokánkóréból.

P. I.: Rendes *kobza* volt itt a faluban?

M. K.: Vót, vót, hogyne. Vótak muzsikások, amelykeknek vót minden eszközük... Cigányok vótak, ők nem vótak idevalók. Éppég Băcsojából vótak, túl a Szereten. Messzinnő vótak. Azok csinálták a lakodalmakat, azok jöttek husjétkor, jöttek újesztendőkör, azokval mulatott az egész nép.

P. I.: Ők tudtak olyan nótát is, ami a magyaroknak kellett?

M. K.: Igen. Mindent, amit a magyar parancsolt, aztat muzsikáltak. Aztat énekelték. Tudták, mert komások is vótak a magyarokkal. A magyarok kereszteltek nekik, sok gyermekeik vótak, kereszteltek nekik, jó barátok vótak erősen.

P. I.: Ortodox vallásúak voltak?

M. K.: Mind, de na, mindcsak népek... amint itt es. Parasztok es, részegesek es, mondom: azok se járnak a fejikkel alatt. Mincsak úgy járnak lábon, amint mük es. Mondom: nincs mit válasszál, csak annyit, mondom, hogy ott *îi respectul mare* [nagy a tisztelet], s nem lopnak... mindcsak olyan népek vannak, mint itt is. Fetekék is, fehérek is, mindenfélék. Na...